

Макроекономіка

Роман ЗВАРИЧ

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ
В УКРАЇНІ ЯК ПЕРСПЕКТИВА КОНВЕРГЕНЦІЇ
З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ****Резюме**

Для країни, яка займає транзитне геополітичне становище між Заходом і Сходом, участь у міжнародних інтеграційних процесах є неминучою. У випадку з Україною, така участь дасть змогу країні забезпечувати економічний розвиток і зростання доходів населення. Членство в Європейському Союзі – це доволі сміливий виклик для трансформації і стабілізації розвитку економіки України, зростання доходів і підвищення життєвого рівня населення. Враховуючи суттєву різницю в економічному розвитку Європейського Союзу між групами країн ЄС-15 і ЄС-10+2 (новими членами ЄС), яка передбачає зростання і конвергенцію доходів у тривалому періоді, завдяки різним підходам, для України варто запропонувати індивідуальний і сепаративний від ЄС підхід соціально-економічного розвитку. Членство в Європейському Союзі матиме актуальний характер у контексті економічного розвитку і конвергенції вітчизняної економіки з економікою Співтовариства.

Ключові слова

Соціально-економічна трансформація, конвергенція, валові національні заощадження, загальні витрати сфери споживання, реальне зростання доходів населення, міжнародні інтеграційні процеси, ризик бідності, реаль-

© Роман Зварич, 2008.

Зварич Роман, аспірант кафедри міжнародної економіки та маркетингу, Тернопільський національний економічний університет, Україна.

на заробітну плату, рівень чистої міграції, приріст рівня зайнятості, продуктивність праці.

Класифікація за JEL: E0; F15; F10.

Вступ

Перспектива розширення ЄС на Схід в умовах міжнародних інтеграційних процесів і безпосередньо вступ нових країн до Союзу стали важливим каталізатором ефективних ринкових трансформацій і позитивних структурних зрушень у національних економіках цих країн. Орієнтація на єдиний внутрішній ринок ЄС сприяла модернізації технологічних основ їх національних економік, додала їм динамічності, підвищила конкурентоспроможність. Сучасні міжнародні інтеграційні процеси розвивались у контексті процесів глобалізації і є одним з її проявів. Тому цивілізаційними й об'єктивними передумовами сучасних інтеграційних процесів є розвиток міжнародного поділу праці, міжнародної господарської кооперації і загалом посилення процесів взаємозалежності та тенденцій до організованості та впорядкованості на рівні глобальної світової системи.

Досліджуючи динаміку європейської інтеграції, українські науковці Б. Забарко, А. Кудряченко, П. Рудяков та інші звертають увагу на різні аспекти інтеграційного процесу, особливості приєднання нових членів до європейської спільноти. Е. Сискос (2003) зазначає, що, долаючи труднощі, країни-члени ЄС домагалися відповідних результатів економічного і соціального розвитку завдяки застосуванню здебільшого економічних важелів, прогресивних форм відносин. Т. Бурлай (2005) з'ясовуючи зміст і специфіку розгортання економічних інтеграційних процесів у Європі, враховуючи сучасні тенденції світового масштабу, вказує на існування суттєвих переваг, які забезпечує економічна інтеграція для розвитку господарської системи окремих країн, регіонів та світу загалом. Відповідно, для країн перехідного типу, таких як Україна, ці переваги є ще важливішими, оскільки водночас вони сприяють і ефективній трансформації їх соціально-економічного устрою. Таким чином, інтеграція у світове економічне співтовариство дає шанс для менш економічно розвинених країн не лише отримати нові можливості для їх економічного розвитку (за рахунок формування, розбудови та вдосконалення національних ринків та розширення доступу на інші ринки), а й ефективніше трансформуватися та забезпечити економічне зростання у тривалій перспективі (за рахунок підвищення конкурентоспроможності). Внаслідок цього таке зростання достатньо відчутно сприятиме конвергенції країн з різними рівнями економічного розвитку, окресливши кінцеву мету і завдання економічних інтеграційних процесів у тривалому періоді як економічну конвергенцію між суб'єктами. Отже, інтеграція в умовах взаємозалеж-

ності та сучасного технологічного розвитку є передумовою економічної конвергенції певного регіону, через розширення взаємовигідного співробітництва між країнами в процесі здійснення відповідної політики.

Нові емпіричні дослідження свідчать, що тенденція в напрямку конвергенції доходів неодмінно присутня в однорідній групі країн і абсолютно відсутня у випадку її диференціації (Д. Бен-Давід, 2000). О. Гаврилишин (2001) та З. Матковський (2003, 2004) вказують на існування багатьох аналітичних моделей реальної конвергенції для країн ЦСЄ, існує також чимало моделей конвергенції рівнів доходу групи країн ЦСЄ з країнами ЄС-15 (наприклад, Р. Болдуїн, 1997; Л. Бун і М. Маурель, 1998; Ф. Брюс, 2001; С. Естрін, 2001; Європейська Комісія, 2001; П. Дойль, 2001; А. Лежур, 2001; К. Мартін, 2001; В. Сараєвс, 2001; М. Маріні, 2003; ЕЕАГ, 2004; В. Кайтіла, 2004). Проте немає жодного дослідження, присвяченого аспектам економічної конвергенції між Україною, економічно ослабленою країною з нестабільним інвестиційним кліматом, і розширеним Європейським Союзом.

Враховуючи все це, у статті були поставлені такі завдання:

- 1) проаналізувати соціально-економічний стан України;
- 2) виокремити фактор зростання доходів громадян в Україні та їх конвергенції з Європейським Союзом;
- 3) запропонувати трансформацію політики зростання доходів в Україні в умовах виявленого фактора їх конвергенції з Європейським Союзом.

Соціально-економічний стан України

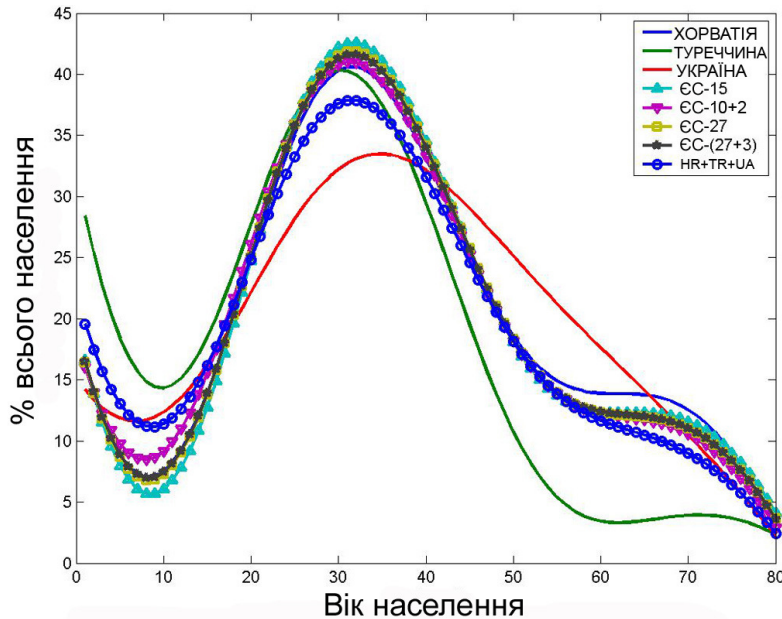
Після приєднання до Європейського Союзу в 2004 р. десяти нових членів, а також Болгарії та Румунії в 2007 р., для України, яка виявила бажання на вступ, перспективи повноцінного членства в ЄС стали більш реальними. Соціально-економічний стан країни впливає на дату й імовірність приєднання до Європейського Союзу. Населення України – 46,6 млн, або 11% населення ЄС-27, при цьому рівень густоти населення спадає з 1993 р. і є найнижчим у ЄС – 77 осіб/км². Прогноз густоти населення для України негативно спадний, протягом 50 р. прогнозується спад на 25%, відповідно за таких темпів Україна й надалі демонструватиме найнижчий рівень показника в ЄС. Демографічний стан у ЄС відчутно залежить від кількості новонароджених дітей, яка в Україні відчутно зростає з 2000 р. і на 2004 р. досягла рівня Хорватії, а в 2005 р. випередила ЄС-10+2 (12 новоприбулих країн ЄС) і становить 985 народжень на 100 тис осіб. Стан показника зумовлений середнім віком народження першої дитини, який доволі стрімко зростає в Україні з 1996 р. і на 2007 р. становить 27 років, частково поступаючись ЄС-10+2 – 27,3 і ЄС-27 – 29,2. Високий рівень і динамічне зростання тенденції показника України притаманні соціально розвиненим країнам Європейсько-

го Союзу. Показник взаємопов'язаний із кількістю шлюбів в Україні – 7,1 шлюбів/1тис., який найвищий у ЄС і зростає з 2001 р., демонструючи абсолютно позитивне відхилення, при цьому на рівень показника України впливають культурні звичаї та соціальний статус інституції шлюбу. Із позитивним зростанням кількості укладених шлюбів більш динамічно зростає кількість розлучень в Україні – 3,7 розлучень/1тис. осіб, демонструючи найвищий рівень показника в Європі. Внаслідок різних підходів демографічної політики країн ЄС і України доволі диференційована вікова структура в Європі. Так, Україна на 2007 р., порівняно з ЄС-27, виглядає як доволі молода країна (рис. 1). Населення віком до 20 р. в Україні – 30,1%, в ЄС-27 – 28,2%, віком 25–50 рр. в Україні – 53,5%, в ЄС-27 – 55,2%, віком від 65 р. в Україні – 10,2%, в ЄС-27 – 13,2%. Звичайно, найбільш сприятлива демографічна ситуація в Україні, завдяки високому відсотку населення до 20 р., що позитивно впливатиме на демографічний приріст населення, хоча економічно вигідніше становище в ЄС-27, внаслідок вищого відсотка економічно активного населення. Висока соціальна орієнтованість економіки Європейського Союзу збільшила відсоток осіб пенсійного і передпенсійного віку, внаслідок чого позитивна тенденція в Україні впливає на омолодження її нації та економічний розвиток ЄС, особливо новоприбулих його членів. Враховуючи високу смертність і низький рівень народжуваності країни, частково демографічну ситуацію може вирівняти рівень чистої міграції, який у 2005 р. в Україні став позитивним і становив +4,0 тис. осіб, це на 28% менше, ніж у ЄС-27, і в шість разів – ніж у ЄС-15. У даному випадку Європейському Союзу слід приділити важливу увагу Україні, яка є транзитером робочої сили з Азії в Європу.

Демографічне становище в Україні суттєво залежить від її економічного розвитку, який частково поступається Європейському Союзу. Так, рівень показника ВВП на душу населення країни на 68% нижчий, ніж у ЄС-27, і становить 6900 євро, хоча показник зростає в довготривалому періоді з 2000 р. Внаслідок цього Україні слід приділити суттєву увагу, адже її розвиток за цим показником не відповідає її реальному економічному потенціалу. Ступінь торгівлі країни найменш динамічний у ЄС, рівень експорту найнижчий, хоча суттєво зріс з 1998 р. (більш ніж удвічі) і становить на 2007 р. 32% ВВП. Зростання експорту відбувається переважно завдяки наявності великих запасів сировини, хоча його можна пришвидшити ефективнішою активізацією робочої сили. Рівень імпорту зростає з 1999 р. в 2,5 рази і становить на 2007 р. 38,1%. У цьому контексті суттєву увагу слід приділити Україні, адже суттєве збільшення показника може відбутись після зростання доходів громадян у 2008 р. Рівень інфляції в Україні найвищий у ЄС, він на 72% перевищує рівень ЄС-27 і становить на 2007 р. 12%, це найбільш негативна тенденція за останні шість років. Отже, слід приділити суттєву увагу Україні, через суттєве, як для ЄС, знецінення доходів громадян.

Рисунок 1

Вікова структура в країнах ЄС, Хорватії, Туреччині та Україні

Джерело: складено за Eurostat yearbook 2006-07; Держкомстат України 1998–2007.

Для України характерний найвищий рівень дефіциту бюджету в ЄС, який стрімко зростає з 2002 р. і становить на 2007 р. -3,7% ВВП. У той час як Туреччина скоротила дефіцит бюджету за останні 5 р. на 96,3%, Україна за останні 5 р. змінила профіцит на дефіцит. Тенденція для України негативна, адже країна посилює ризик незахищеності соціально незабезпеченого населення. Обмінний курс нашої країни перебував у довготривалому періоді стабільно в коридорі між ЄС-27 і ЄС-10+2, завдяки вірній монетарній політиці та традиційній прив'язці до американського долара. Так, курс обміну до «євро» в 2006 р. в Україні становив 6,5005 UAH/EUR, хоча внаслідок іпотечної кризи 2007 р. в США і поступового знецінення долара він зріс на початок 2008 р. до рівня 7,8004 UAH/EUR. Завдяки цьому в Україні відбувається стрімка девальвація гривні і повільне зростання експорту, які негативно впливають на доходи і купівельну спроможність громадян. Норма довгострокового прибутку України в півтора рази знизилась у довготривалому періоді й досягла на 2006 р. рівня 9,5%. Хоча в країні за останні 15 р. відбулись позитивні зміни, високий рівень показника, який удвічі перевищує рівень ЄС-27, вказує на нестабільний інвестиційний клімат. Державний борг країни суттєво нижчий, ніж у ЄС-27, хоча частково поступається рівню групи

ЄС-10+2. На 2007 р. рівень показника в Україні становив 27,0% ВВП, тобто країна відповідає критерію номінальної конвергенції в ЄС і може збільшити свій борг більш ніж удвічі і при цьому тільки наблизитись до рівня ЄС-15, не досягнувши граничного рівня запозичень у ЄС.

Рівень зайнятості в Україні найнижчий у ЄС, хоча зростає протягом 10-ти річного періоду і на 2007 р. становить 58,1%, в ЄС-27 – 63%. Така тенденція викликана позитивним приростом рівня зайнятості в довготривалому періоді, який частково знизився в другій половині 2005 р. У цьому контексті Україні слід звернути увагу на показник, який з 2005 р. не зріс за наявності в країні ресурсу робочої сили і на 2007 р. становить 1,2%, в ЄС-27 – 2,0%. Рівень безробіття в країні спадає з 2000 р. і на 2007 р. скоротився з 10% до 8,0%. Країна демонструє доволі якісну політику у боротьбі з безробіттям, внаслідок чого на початок 2008 р. показник суттєво знизився наблизившись до рівня ЄС-10+2. Одночасно з поступовими якісними змінами рівня зайнятості та безробіття частково зростає продуктивність праці в країні. Хоча продуктивність праці на одного працівника України становить 39,1%, це в 2 рази нижче від ЄС-10+2 і в 2,8 рази нижче від ЄС-27, варто зазначити, що він зріс з 2001 р. на 21%. Продуктивність праці на одну відпрацьовану годину України на 70% нижча за ЄС-12, і в 2 рази – за ЄС-27, варто зазначити, що протягом останніх 15-ти років суттєво погіршився рівень показників. Загалом у країні відбувається часткова конвергенція показника з рівнем ЄС-27, хоча продуктивність праці все ще залишається в чотири рази нижчою, ніж у Німеччині, й у два рази нижчою, ніж у Польщі.

В Україні встановлений мінімальний рівень заробітної плати, який на 2007 р. найнижчий, ніж у ЄС, з частковим зростанням тенденції з другої половини 2003 р. і становить 62 євро/місяць. Рівень показника України в 7 разів нижчий за ЄС-27, і його темпи зростання суттєво поступаються європейським. При цьому, Україна демонструє найвищий темп зростання номінальної заробітної плати в ЄС, який на 2006 р. в більш ніж 5 разів перевищував рівень ЄС-27, а на 2007 р. частково знизився до рівня 29,2%. Зростання реальної заробітної плати менш відчутне в країні, хоча одне з найвищих у ЄС, частково поступаючись рівню номінальної заробітної плати. В Україні в 2005 р. показник у 8 разів перевищував ЄС-27, але до 2007 р. знизився до 18,3%, в ЄС-27 – до 3,3%. Показник відіграє важливу роль в конвергенції доходів населення України, де зростання показника поєднується з високим рівнем інфляційних процесів.

Рівень прямих податків в Україні позитивно спадає в довготривалому періоді і на 2007 р. становить 9,3% ВВП, що частково нижче ЄС-27 – 11,8%, але вище ЄС-10+2 – 8,6%. Абсолютно обернена тенденція показника рівня непрямих податків, який стабільно зростає в довготривалому періоді, перевищуючи з 2000 р. рівень ЄС-27 і на 2007 р. становить 15,7% ВВП. Із зростанням прямих податків зростають водночас у ЄС і Україні соціальні внески. Рівень показника в Україні становить 10,1% ВВП, в ЄС-27 – 10,9%. Стрімке зростання показника вказує на суттєве зростання доходів громадян і поступовою детінізацією вітчизняної економіки. Поступово відбувається збіль-

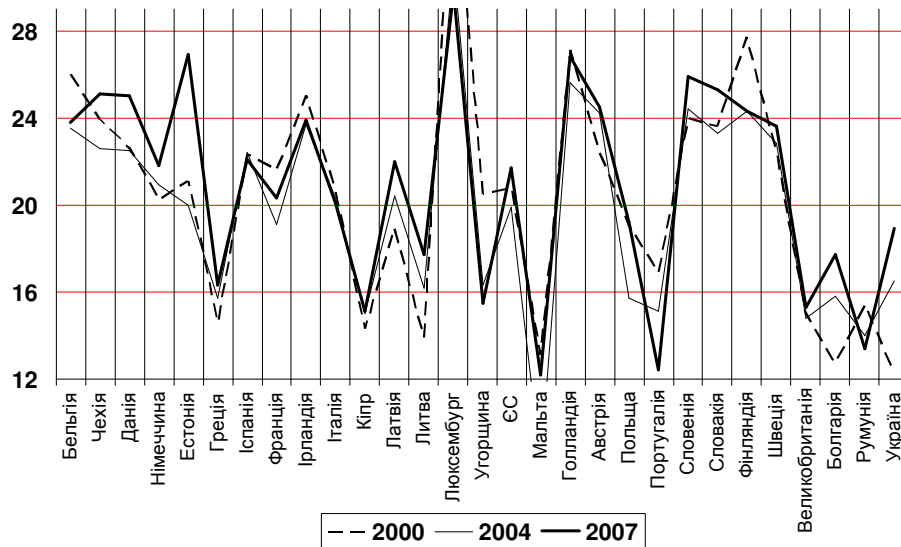
шення в Україні урядових компенсацій, перевищуючи рівень ЄС-27 в 4,6% і становлячи 11,3% ВВП, відповідно в ЄС-27 – 10,8%. Рівень соціальних виплат в Україні перевищив показник ЄС-27 в 1988 р., зростання має довготривалий характер. Суттєве зростання показника в Україні відбулось після 1986 р., після Чорнобильських подій, коли майже 5% населення отримали статус постраждалих від Чорнобильської аварії та право отримувати соціальні виплати від держави. На 2007 р. рівень соціальних виплат в Україні досяг 14,5% ВВП, в ЄС-27 – 10,8% з частково стабілізуючою тенденцією. Абсолютно протилежну поведінку рівня субсидій, порівняно з ЄС, демонструє Україна. В той час коли Європа швидкими темпами знижує субсидування населення за допомогою доплат і інших механізмів, Україна динамічно нарощує їх рівень. Так на 2007 р. рівень виплат в Україні сягнув рекордних у ЄС 5,6% ВВП, в ЄС-27 – 08%. В Україні спостерігається негативна тенденція, адже держава посилює залежність населення від субсидій і провокує високий рівень інфляції.

Валові національні заощадження в Україні суттєво нижчі за ЄС-27 і становлять на 2007 р. 18,9% ВВП, в ЄС-27 – 22% (рис. 2). У цьому відношенні суттєву увагу варто приділити Україні, де несуттєве зростання показника з 2003 р. вказує на низький рівень доходів і високий рівень їх споживання. Одночасно з низьким рівнем заощадження Україна демонструє негативно високий рівень споживання. Так, загальні витрати сфери споживання в ЄС-27 становлять 55% ВВП, або 10500 євро на душу населення, і поступово спадають з 1996 р. в Україні – 74,5%, або 4500 євро на душу населення, із частковим спадом з 1999 р. Високий рівень показника в Україні вказує на низький рівень доходів населення і неспроможність їх до заощадження.

Витрати на соціальний захист в Україні динамічно зросли з 1999 р. і досягли на 2007 р. рівня ЄС-10+2 – 16,9% ВВП. Зростання має довготривалий характер із поступовим наближенням до рівня ЄС-27, який становить 22% ВВП. В Україні в останні чотири роки доволі швидко зростають витрати на соціальний захист, що призводить до економічних дисбалансів та інфляційних стрибків, забезпечуючи населення номінальним зростанням і підвищуючи ризик збідніти. В Україні ризик стати бідним найвищий у ЄС (рис. 3) і становить 31% до соціальних виплат (чоловіки – 29%, жінки – 33%) і 22% після соціальних виплат (чоловіки – 23%, жінки – 24%), для ЄС-27 – 23% до соціальних виплат (чоловіки – 22%, жінки – 24%) і 15% після соціальних виплат (чоловіки – 14%, жінки – 17%). Україні слід приділити суттєву увагу, особливо щодо виплати жінкам, де загроза бідності після соціальних виплат перебуває на рівні ЄС-27 до соціальних виплат. Ситуація вказує на високу залежність громадян як України, так і ЄС-27 від соціальних виплат і їхню неефективність, особливо в Україні, через високий відсоток того населення, яке перебуває під загрозою бідності після соціальної допомоги.

Рисунок 2

Валові національні заощадження в країнах ЄС і Україні

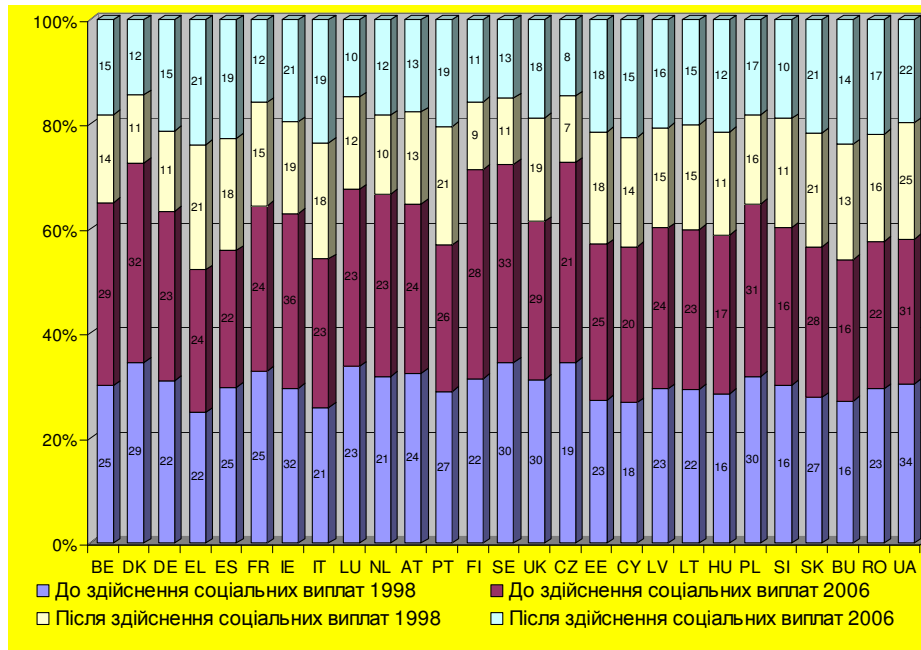

Джерело: складено за Statistical Annex of European Economy, European Commission, 2007, Держкомстат України.

Для отримання повноправного членства в Європейському Союзі Україна зобов'язана економічно підтвердити свою готовність до такого приєднання. Від ступеня економічної готовності залежить подальша політика і рівень розвитку Співтовариства, передусім ідеться про продовження соціальної орієнтації економіки, контроль ринку робочої сили і внутрішніх міграційних процесів через тотальне зростання доходів населення та їх конвергенцію з Європейським Союзом. Враховуючи соціально-економічний стан України, можна зробити висновок, що її поточний стан, особливо рівень доходів населення, перебуває на дещо нижчому рівні, порівняно з ЄС-10+2, але їх конвергенція в довготривалому періоді можлива, особливо, якщо приділити важливу увагу валовим національним заощадженням. Також варто зауважити, що Україна, яка географічно межує з Європейським Союзом, намагається демонструвати соціальну орієнтацію економіки та високі темпи зростання доходів, беручи приклад із сусідніх держав-членів ЄС, але якщо така політика й надалі не буде підкріплена економічним станом економіки, то зростання доходів не збільшить обсяг заощаджень, а покриватиметься інфляцією і зростанням цін.

Рисунок 3

Ризик стати бідним у країнах ЄС і Україні

Джерело: складено за Eurostat yearbook 2006, Держкомстата України.

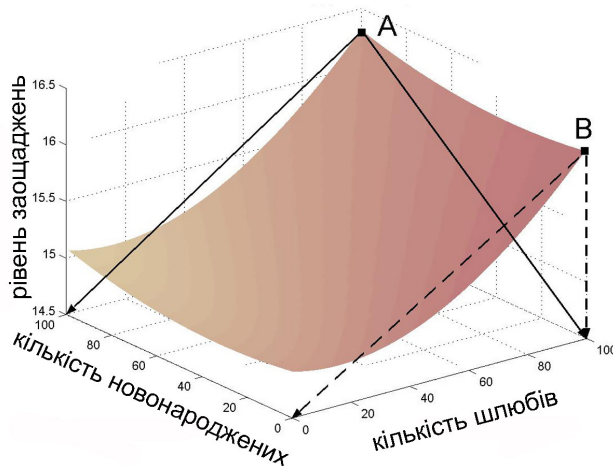
Трансформація політики зростання доходів в Україні

Україна зустрілась із специфічними демографічними проблемами, пов'язаними із стрімким скороченням населення і старінням нації. Причому цей процес настільки стрімко прогресує, що його сповільнення вимагатиме кардинальних змін, пов'язаних із суттєвими фінансовими витратами. Сьогодні в Україні 21% людей, старших 60 років (їх буде ще більше), і тільки 17% людей, молодших за 14 років (це число скорочуватиметься). Вже буквально через 20 років чинна в нас солідарна пенсійна система не витримає демографічного навантаження. Зростання рівня заощаджень суттєво знизить ризик бідності, частково законсервує імміграційні процеси і стимулюватиме зростання рівня народжуваності. Найважливішою перепорою зростання рівня заощадження сімей на сучасному етапі є наявний рівень доходів населення, який практично еквівалентний витратам сфери споживання. Зрос-

тання показника кількості зареєстрованих шлюбів у контексті зростання кількості новонароджених позитивно вплине на рівень заощаджень (рис. 4). Варто зауважити, що такі якісні перетворення почали відбуватися з 2005 р. і матимуть місце в майбутньому. Україна посідає одне з перших місць за кількістю зареєстрованих шлюбів у Європі з 2001 р. й обійшла Хорватію, а також ЄС-12 у 2005 р. за показником кількості новонароджених до загальної кількості населення. Такі зміни в демографічній політиці держави є дійсно кардинальними, адже сьогодні поява в сім'ї навіть однієї дитини підвищує ризик бідності практично вдвічі. У нашому суспільстві сім'ї, у яких є діти, становлять найбільший відсоток так званих бідних сімей. Важливим зауваженням є те, що в Україні пряmlinійна залежність зростання рівня заощаджень від рівня кількості зареєстрованих шлюбів у контексті несуттєвої залежності від рівня показника новонароджених. Така залежність свідчить про суттєву зміну менталітету нації, на користь заощадливості після реєстрації шлюбу, особливо враховуючи несуттєвий вплив показника кількості розлучень на рівень заощаджень. Пріоритетом держави має бути прагнення зробити цей перехід кожного громадянина невідчутним, зі збереженням якісно сталого рівня витрат сфери споживання.

Рисунок 4

Рівень заощаджень в Україні

Україна, виходячи зі свого геополітичного положення, «приречена» бути своєрідною транзитною територією для потоку іммігрантів на захід, переважно з країн Південної та Південно-Східної Азії. Враховуючи те, що частина з них неминуче залишатиметься в нашій країні, а показник кількості новонароджених зростає, рівень заощаджень також буде зростати (рис. 5). В Україні матиме місце пряма взаємозалежність рівня міграції та показника новонароджених на рівень заощаджень. З одного боку, зростання суми виплат сім'ї після народження дитини, суттєво покриватиме витрати на її утримування протягом трьохрічного періоду і дозволить батькам заощаджувати, з іншого – збільшення показника чистої міграції характеризуватиме не лише приїзд робочої сили зі Сходу, а й часткове повернення українських заробітчан. В обох випадках держава отримає вигоду від ситуації, адже відбуватиметься часткове і відносно швидке омолодження нації, а також посилюватиметься гарантія соціальних виплат, у тому числі і після народження дитини, завдяки сплаті податків і соціальних відрахувань працівниками-емігрантами. З іншого боку, доволі загрозливою для зростання заощаджень в Україні може бути ситуація, коли відбуватиметься стрімке зростання показника кількості новонароджених у контексті мінімального зростання рівня чистої міграції і навпаки. Частково інша взаємозалежність показника чистої міграції та кількості зареєстрованих шлюбів щодо зростання заощаджень (рис. 6). Згідно з цією залежністю, максимально можливий ефект зростання заощаджень можливий, внаслідок стрімкого зростання показника кількості шлюбів і мінімального зростання чистої міграції. Мінімальний рівень чистої міграції передбачає зростання населення завдяки приїзду українських заробітчан. Відповідно до навіть не найбільш песимістичних прогнозів, населення України до 2050 року скоротиться ще на 10 мільйонів. Природно, найбільша в центрі Європи країна не залишатиметься малозаселеною, тому слід очікувати міграції з країн, для яких Україна економічно приваблива. У цьому контексті максимально можливий рівень міграції, найбільш позитивно впливатиме на рівень заощаджень, якщо утримувати показник кількості зареєстрованих шлюбів на рівні 7,5 од/1000 осіб (60–70%), що є найбільш імовірним, особливо в умовах зниження загальноєвропейського показника. З точки зору притоку робочої сили, це непогано. Що ж стосується сім'ї, то, якщо іммігранти походять з країн із високою народжуваністю, їх традиції зберігаються й у новій країні. Якщо кількість таких іммігрантів перевищить критичний рівень – 7–8% від загального населення України, то це дасть поштовх більш стрімкій народжуваності в країні, а відповідно, і зростанню показника заощаджень.

Причому утримування кількості зареєстрованих шлюбів на рівні – 7,0–7,5% (50–70%) буде також важливим в умовах загальноєвропейського зростання середнього віку матері при народженні першої дитини (рис. 7). Показник середнього віку матері стрімко зростає в Україні протягом останніх чотирнадцяти років, внаслідок чого показник зріс з двадцяти п'яти до двадцяти семи років, і ця тенденція матиме місце в майбутньому.

Рисунок 5

Рівень заощаджень в Україні

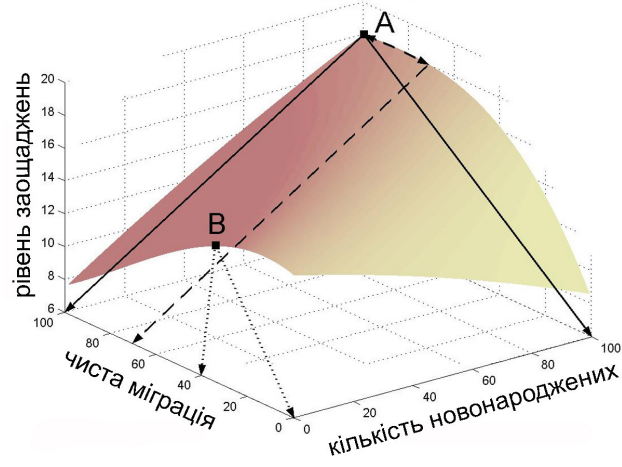

Рисунок 6

Рівень заощаджень в Україні

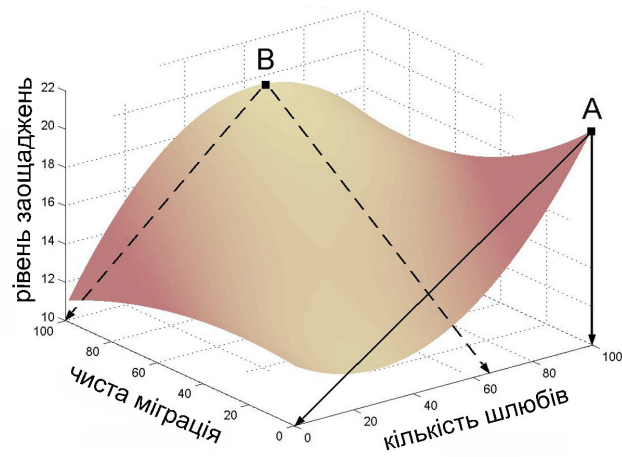
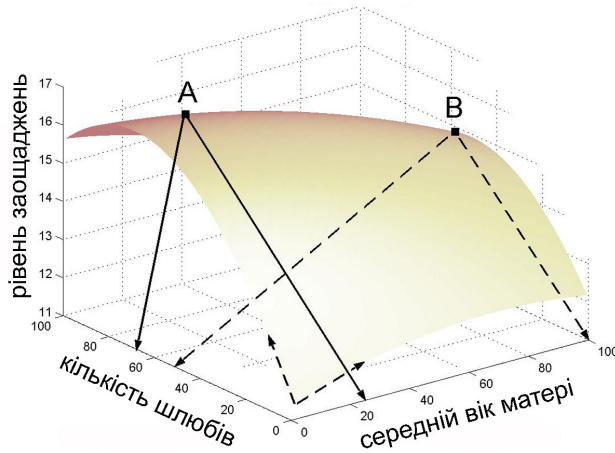

Рисунок 7

Рівень заощаджень в Україні

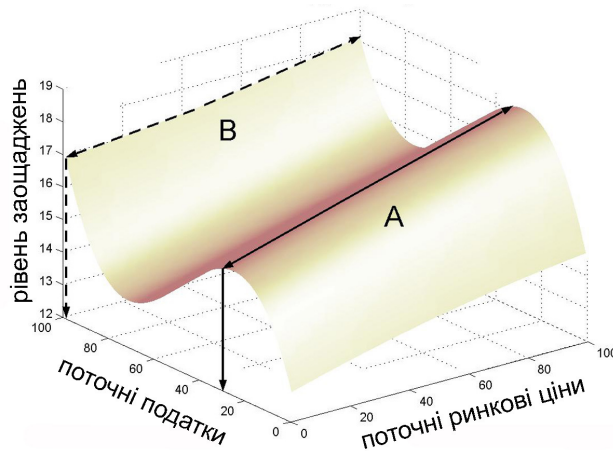

Суттєвим впливом на показник є загальноєвропейська тенденція, яка передбачає гендерну рівність, сприяння кар'єрному зростанню і поступову зміну статусу жінки в сім'ї та суспільстві. Українське суспільство, на відміну від економіки, значно швидше інтегрується в загальноєвропейські звички, моду і культуру, тим самим впливаючи на зростання показника. Позитивним фактором для України буде несуттєве зниження рівня заощаджень у контексті зростання показника середнього віку матері в довготривалому періоді, відповідно, значної шкоди від цих демографічних процесів економіка не отримає. Важливим буде інший бік проблеми – це забезпечення позитивного приросту населення внаслідок зростання показника кількості новонароджених. Найсуттєвіший вплив на контроль демографічних проблем має соціальна сфера, і вирішення її завдань буде доволі важким випробуванням для уряду країни.

Зростання рівня заощаджень характеризуватиме позитивні зрушення в економічній сфері країни, суттєво пришвидшать участь України в міжнародних інтеграційних процесах і дадуть поштовх реальним зростанням доходів населення. В Україні спостерігається тісна взаємозалежність рівня заощаджень від рівня поточних податків, особливо в умовах зростання рівня поточних ринкових цін (рис. 8). В Україні спостерігається поступове зростання рівня непрямих податків порівняно з ВВП, суттєво перевищуючи рівень Європейського Союзу, але частково поступаючись Хорватії та Туреччині. У довготривалому періоді очікується поступова стабілізація показника, наслідками чого стане повноправне членство в СОТ і підписання зони вільної торгівлі з ЄС.

Рисунок 8

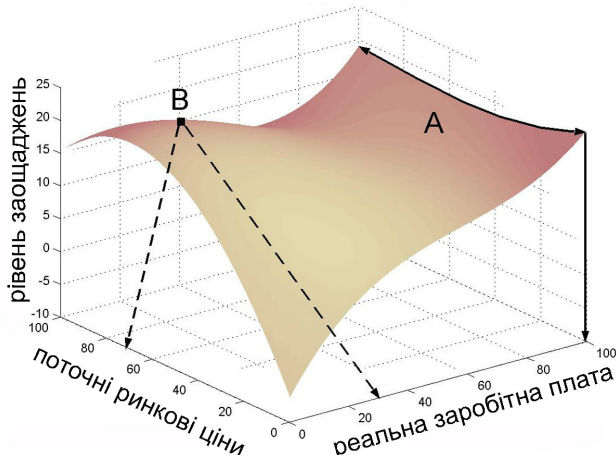
Рівень заощаджень в Україні

Рівень прямих податків відносно ВВП в Україні суттєво знизився, частково випереджаючи ЄС-12, що вказує на стабільно спадну тенденцію на наступні десять років. Основна причина спаду – динамічне зростання показника ВВП в останні три роки, лібералізація податкової політики з метою приваблення інвесторів, створення вільних економічних зон і впорядкування законодавства України до вимог членства в СОТ. У цьому контексті найбільш оптимальним на наступні п'ять років буде рівень поточних податків – 9,7% (30%) ВВП, який забезпечить максимальне зростання рівня заощаджень, особливо в умовах зростання поточних ринкових цін. З іншого боку, неконтрольований рівень поточних ринкових цін може негативно позначитись на зростанні рівня доходів населення відносно показника зростання реальної заробітної плати (рис. 9). Відносно позитивно може позначитись максимально можливе зростання ринкових цін за умов адекватного реагування на них уряду, така ситуація вимагатиме максимізації рівня показника реальної заробітної плати. З іншого боку, така максимізація суттєво обтяжить бюджет країни і не забезпечить її економічного розвитку, що, у свою чергу, спричинить короткострокові зміни в соціальній сфері країни. Для отримання довготермінового позитивного ефекту, найбільш оптимальним на наступні декілька років буде стримування зростання рівня поточних ринкових цін не вище від 15% (70%) і при цьому забезпечення зростання реальної заробітної плати не менше за 9,1% (30%). Найбільш негативно впливали на рівень доходів українців в останні п'ять років різкі перепади поточних ринкових цін.

Рисунок 9

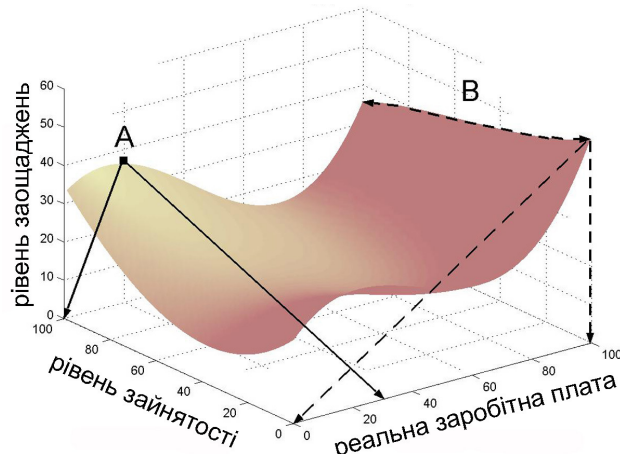
Рівень заощаджень в Україні

Основна небезпека полягає в їх непередбачуваності, у цьому відношенні уряд зобов'язаний спрямовувати свою діяльність на прогнозування об'єктивної необхідності зростання цін, їх поступове і безболісне пристосування для населення. Процес економічних трансформацій в Україні та необхідність забезпечення економічного зростання вимагає переосмислення обраної стратегії розвитку саме в контексті принципової корекції політики доходів – перенесення акцентів із підтримки соціально вразливих верств населення на стимулювання ефективної економічної діяльності працездатних громадян. Державна політика, спрямована на подолання бідності та підвищення рівня валових національних заощаджень, має забезпечити перехід від використання дешевої праці до створення економіко-правових умов для збільшення доходів, підвищення економічної активності населення та зменшення його розшарування за рівнем доходів. У контексті зростання рівня доходів і заощаджень населення, а також часткової конвергенції з Європейським Союзом важливим питанням на наступні десять років буде підвищення рівня зайнятості, який є одним з найнижчих у Європі і створення нових робочих місць (рис. 10). Враховуючи оптимально можливе зростання реальної заробітної плати впродовж п'яти років на рівні 9,1% (30%), для максимізації зростання заощаджень необхідно забезпечити максимально можливе зростання зайнятості. Забезпечення відносно невисокого рівня зростання реальної заробітної плати буде також доволі важким завданням уряду. Задля цього слід здійснити комплекс цілеспрямованих заходів у напрямку реформування оплати праці.

Рисунок 10

Рівень заощаджень в Україні

У напрямку удосконалення соціального страхування та пенсійної реформи потрібно забезпечити подальше поетапне наближення мінімальних державних гарантій до прожиткового мінімуму. Важливим буде вдосконалення законодавства щодо порядку та критеріїв визначення мінімальної заробітної плати та законодавче забезпечення запровадження мінімальної погодинної заробітної плати як державного соціального стандарту. Потрібно підвищити оплату праці працівникам бюджетної сфери та усунути диспропорції у міжпосадових та міжгалузевих співвідношеннях їх оплати на основі запровадження другого етапу Єдиної тарифної сітки; зменшити навантаження на фонд оплати праці шляхом перерозподілу між роботодавцями і працівниками платежів та зборів і розширення бази оподаткування, а також зменшити навантаження на фонд оплати праці шляхом перерозподілу структури страхових внесків до фондів соціального страхування між роботодавцями та працівниками з одночасним підвищенням розміру заробітної плати; забезпечити захист прав працівників на своєчасне та у повному розмірі отримання заробітної плати, а також погашення заборгованості, що накопичилася; здійснити повне впровадження системи персоналізованого обліку та створення автоматизованої системи моніторингу стану накопичувальних пенсійних рахунків застрахованих осіб та пенсійних активів; проводити гнучку податкову політику, спрямовану на стимулювання роботодавців та працюючих громадян добровільно здійснювати додаткові заощадження в системі недержавного пенсійного забезпечення; забезпечити широке інформування населення про недержавне пенсійне забезпечення та хід розвитку системи недержавних пенсійних фондів.

Україна характеризується низьким рівнем зайнятості в Європі, суттєво поступаючись Європейському Союзу і лише частково випереджаючи Хорватію і Туреччину. Позитивною перевагою є часткове зростання показника, хоча за рівнем зростання зайнятості Україна демонструє з 2005 р. негативну спадну тенденцію. Суттєвим стимулом забезпечення високого рівня зайнятості населення може стати зростання експорту. Також зростання показника рівня експорту досить суттєво стимулюватиме рівень заощаджень населення (рис. 11). Враховуючи те, що рівень продуктивності праці України найнижчий у Центрально-Східній Європі і майже втричі нижчий за ЄС-27, можна стверджувати про суттєве зростання показника зайнятості в контексті зростання рівня експорту. У напрямі вирішення проблеми зайнятості населення також слід сприяти розширенню сфери застосування праці за рахунок створення нових робочих місць, забезпечити реалізацію Загальнодержавної програми розвитку малих міст України для розв'язання проблем зайнятості населення на депресивних територіях, зокрема в малих багатofункціональних містах, шахтарських регіонах. Стимулювати створення додаткових робочих місць для селян шляхом розвитку в сільській місцевості альтернативних видів діяльності, зокрема «зеленого» туризму, відродження народних промислів і ремесел через використання пільгових фінансово-кредитних механізмів. Запроваджувати системи державного замовлення та оплачуваних громадських робіт для підвищення зайнятості населення, удосконалити форми соціальної підтримки незайнятих осіб, зареєстрованих у державній службі зайнятості, з метою повернення їх до продуктивної праці. Що ж стосується проблем вітчизняного експорту, то тут важливо звернути увагу на його склад, який потрібно суттєво змінити із сировинно-орієнтованого на експорт кінцевої продукції. Пріоритетним у наступні десять років буде розвиток експортної орієнтації на продаж Україною біодизелю й електроенергії. Наявність великого запасу ресурсу робочої сили і землі забезпечить прихід великих ТНК, особливо в контексті міжнародної виробничої фрагментації та вступу до СОТ.

Проведення докорінних змін в економічній і соціальній сфері вимагатимуть наявності фінансового ресурсу. Якщо протягом наступних п'яти років таку наявність можна забезпечити завдяки приватизаційним процесам, то в довготерміновому, більш як десятирічному періоді, основну функцію стабілізації та економічного розвитку відіграватимуть загальнодержавні заборозичення. Україна протягом останніх восьми років суттєво скоротила рівень загальнодержавного боргу, і ця тенденція триватиме ще протягом п'яти років. Встановлюючи курс на довготривале економічне зростання країна зможе розраховувати на збільшення обсягу державного боргу, особливо в умовах суттєвого розміру дефіциту бюджету, при цьому не нашкодивши загальнодержавному зростанню рівня заощаджень (рис. 12). Наступний п'ятирічний період, який повинен дати економічний стимул, насамперед завдяки приватизації великих стратегічних об'єктів, таких як Укртелеком, Одеський припортовий завод, Укрзалізниця та інші, буде ідеальним для зростання рівня заощаджень.

Рисунок 11

Рівень заощаджень в Україні

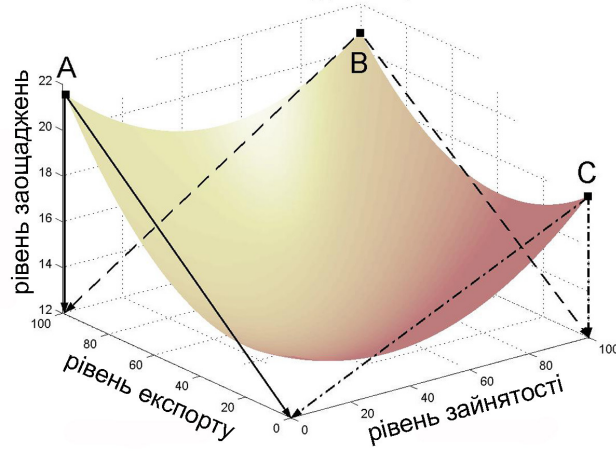
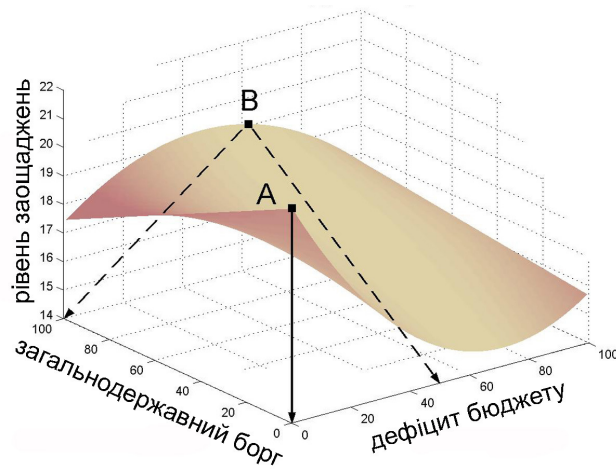

Рисунок 12

Рівень заощаджень в Україні

Якщо враховувати довготерміновий період, то для України він суттєвих негативів не передбачає, особливо якщо враховувати низький відсоток загальнодержавного боргу і суттєве невикористання квоти МВФ у сфері запозичень. Суттєве зростання рівня дефіциту бюджету повинне стримуватись активізацією загальнодержавних запозичень, при цьому не допускаючи критично високого рівня дефіциту більш ніж -4,5% (50%), що буде критично-стартовою межею поступового скорочення заощаджень населення.

Інфляційні процеси, які відбуваються в Україні, характеризуються найвищим рівнем показника в Європі і мають у довготривалому періоді стабільно високий темп. З іншого боку, приєднання України до СОТ має принести позитивні економічні зрушення, але негативно позначиться на конкурентоспроможності вітчизняного виробника певних галузей (сільськогосподарської, промислової, текстильної, харчової) на внутрішньому ринку. Така ситуація доволі негативно впливає на рівень доходів населення і особливо на зростання показника заощаджень (рис. 13). Враховуючи поступову відмову уряду від будь-якої протекціоністської політики і поступовий перехід до ринкових відносин, актуальним питанням наступних п'яти років буде стримування темпу інфляції. Найбільш оптимальним темпом інфляції на наступні п'ять років буде рівень до 12% (10%), втримуючи який держава забезпечить стабільно високий рівень заощаджень, при цьому не будучи залежним від поступового зростання рівня імпорту. Основними чинниками, які стимулюватимуть інфляцію, буде загальносвітове зростання цін, пов'язане з вичерпністю ресурсів, а також зростанням рівня оплати праці. Доволі важливе значення відіграватиме монетарна політика уряду, контролюючи прив'язку гривня/долар у контексті загальносвітового падіння рівня долара. Важливе значення відіграватиме вірна політика соціальних виплат, субсидування і соціального захисту населення, а також рівень інтеграції України в загальносвітовий економічний ринок.

В умовах більш тісної інтеграції України в загальносвітовий ринок і вступу до СОТ рівень імпорту зростатиме в довготривалому періоді. Якщо, втримуючи рівень інфляції у вірних рамках, заощадження не будуть суттєво залежати від обсягу імпорту, то внаслідок зростання цін на газ залежність буде тіснішою (рис. 14). Протягом останніх вісімнадцяти років значну частину українського імпорту займало споживання природного газу. Виробництво ВВП в Україні найбільш енергоємне в Європі, що доволі негативно впливає як на обсяг експорту, так і на конкурентоспроможність країни. Враховуючи суттєву залежність вітчизняного виробника від цього ресурсу і споживання газу за найнижчими цінами в Європі, очікується суттєве зростання цін у короткотерміновому періоді. Для зростання рівня заощаджень, враховуючи суттєве підвищення ціни за спожитий природний газ, оптимальним буде нагромадження обсягів імпорту. У цій ситуації важливим завданням уряду буде суттєве скорочення обсягу природного газу в загальному обсягу імпорту завдяки поступовому впровадженню енергозберігаючих технологій і розробці власних родовищ природного газу на території держави.

Рисунок 13

Рівень заощаджень в Україні

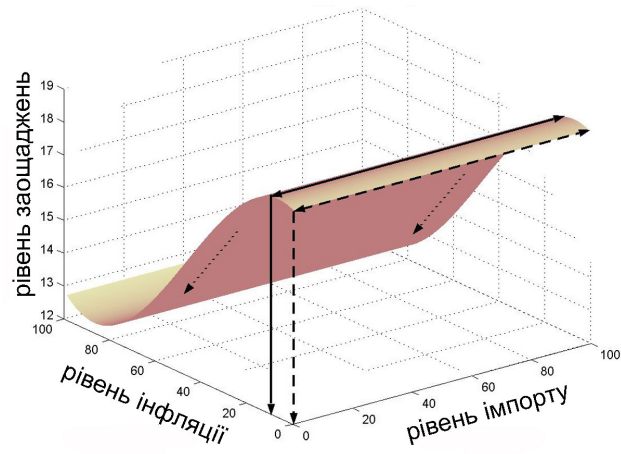
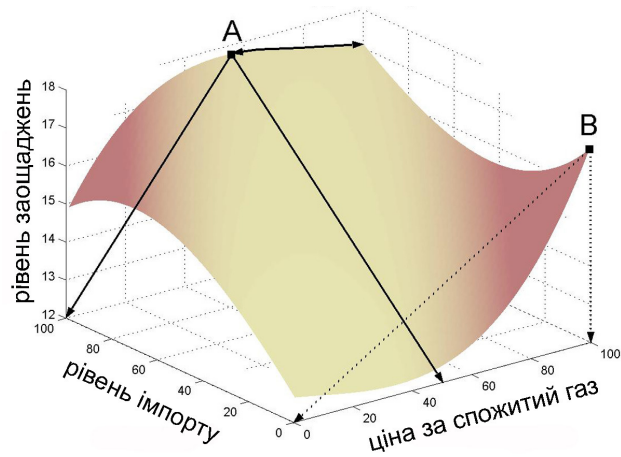

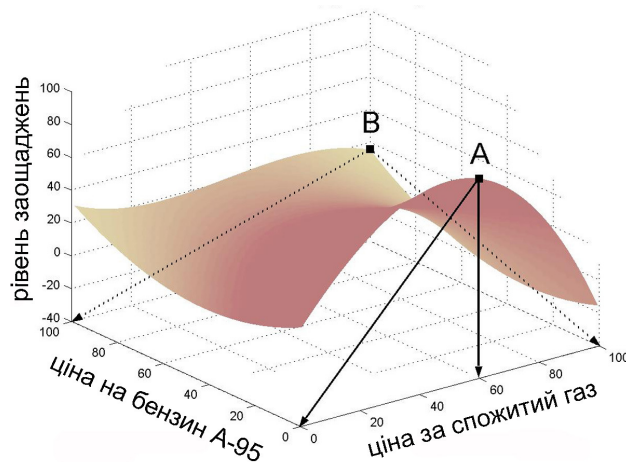
Рисунок 14

Рівень заощаджень в Україні

Також в Україні відбуваються систематичні та суттєві стрибки цін на паливно-мастильні матеріали. Стрибки цін на автомобільне паливо більш відчутно впливають на рівень доходів населення і особливо на валові національні заощадження (рис. 15). Зростання цін на паливо матиме довготривалий загальносвітовий характер через поступове вичерпність ресурсу. У цьому випадку Україну чекає поступове зростання цін на товари вітчизняного виробництва, стримування якого можливе завдяки застосуванню новітніх технологій, підвищенню рівня продуктивності праці, а також використанню альтернативних джерел енергії. Наявність в Україні ресурсу – «землі», може зробити країну в близькому майбутньому одним із основних експортерів біопалива в Європі, що зможе суттєво наповнювати бюджет і диверсифікувати енергозалежність країни. Диверсифікація джерел енергопостачання та частково їхнє власне виробництво повинні забезпечити країні довготривале економічне зростання та розвиток, а також суттєве зростання і конвергенцію доходів населення з Європейським Союзом.

Рисунок 15

Рівень заощаджень в Україні**Висновки**

Участь України в міжнародних інтеграційних процесах, насамперед в інтеграції до Європейського Союзу, даватиме країні змогу стабільно розвиватись завдяки поставленій, довготерміновій меті і вірній урядовій політиці як у соціальній, так і демографічній, і економічній сферах. Враховуючи сут-

теву різницю в рівнях доходів між ЄС-27 і Україною, найбільш важливим питанням у наступні десять років, крім зростання доходів громадян, буде їх динамічна конвергенція з Європейським Союзом, забезпеченням якої в п'ятирічний термін повинно стати зростання рівня заощаджень населення. Часткові економічні зрушення відбуваються в Україні з 2005 р., але найсуттєвіші зміни мають відбутися протягом наступних п'яти років. Період економічного розвитку України до 2012 р. повинен дати відповідь на запитання, чи може країна претендувати на членство в Європейському Союзі, чи вона ще більше дивергувала від співтовариства. Якщо цей період не принесе суттєвих змін державі, то можна говорити про втрачену можливість повноправної інтеграції в європейське суспільство, і в цьому випадку Україну чекатиме модель подальшого економічного розвитку, яка більш притаманна країнам Латинської Америки. Перевага повної інтеграції до ЄС передбачає не лише економічне зростання, а й становлення її як повноправного економічного гравця на світовому ринку, а також соціальний розвиток країни і зростання доходів громадян. Першочерговим кроком для вирішення цього питання має стати законодавче визначення показника бідності, яке повинно ґрунтуватись на соціально-економічному обґрунтуванні фахівців і експертів. Визначивши кількість людей, які живуть за межею бідності чи наближаються до неї, уряд може вірно розподілити виплати на соціальний захист і цим самим зробити суттєвий крок на формування середнього класу в державі. Формування середнього класу – це зростання рівня заощаджень, розвиток банківського сектору, зростання імпорту, приплив капіталу, зниження ризику бідності, менш болісна реакція економіки на світове зростання цін і, найголовніше, це стабільно високі та своєчасні доходи громадян. Розмови щодо підписання зони вільної торгівлі ЄС з Україною – це адекватна реакція на ті якісні зміни, які відбуваються в країні з 2005 р. Економічно вірним стимулом інтеграції України до Європейського Союзу стане динамічне зростання і конвергенція доходів громадян, при забезпеченні якої все інше буде суто технічною справою.

Література

1. Держкомстат України, 1998–2007. – <http://www.stat.gov.ua>
2. Зварич Р. Є. Конвергенція ринку праці нових членів ЄС // Збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених «Інтеграція України у світовий економічний простір». – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – С. 199–202.
3. Зварич Р. Є. Соціальний розвиток Європейського союзу // Збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України у XXI столітті: національна ідентичність та проблеми глобалізації». – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – С. 45–47.

4. Зварич Р. Є. Україна: перспективи номінальної конвергенції з ЄС // Збірник тез доповідей II Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Особливості інтеграції України в світовий економічний та політико-правовий простір». – Маріуполь, 2006. – С. 213–215.
5. Матвійчук Я. М., Буяк Л. М., Паучок В. К. Регуляризована ідентифікація функцій економічної поведінки за експериментальними даними // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. – Чернівці: Книги-XXI, 2007. – Вип. IV. Економічні науки. – С. 412–415.
6. Фойгт Наталія. Формування демографічного потенціалу як передумова реалізації європейського вибору України // Економічний Часопис-XXI, № 1–2. – 2005.
7. Роберт Казімір. (2003). Історія Європейської інтеграції. Від декларації Шумана до розширення на Схід – Перемишль, Польща.
8. Ben-David D. Trade, Growth and Disparity Among Nations, in: Trade and Poverty, Geneva: WTO, 2000.
9. Brucker, H. (2000): Konvergenz oder Divergenz? Wachstumstheoretische Überlegungen zur wirtschaftlichen Entwicklung in den Transformationsländern Mittel – und Osteuropas. Schriftenreihe des Vereins für Sozialpolitik, forthcoming.
10. De la Fuente, Angel. 2001. Convergence across countries and regions: Theory and empirics. EIB Papers 5, 2, S. 25–45.
11. Europe in figures – Eurostat yearbook 2006-07. – <http://ec.europa.eu/eurostat>
12. Matkowski Z. Economic Situation of Post-Socialist Countries: Economic and Social Effects of Transformation (in Polish), Ekonomista 6, 2003, p. 737–774.
13. Matkowski Z., Prochniak M. Real economic Convergence in the EU accession countries, in: New Europe: Report on Transformation, Warsaw, 2005, p. 121–131.
14. Mountford, A. (1998): Trade, Convergence and Overtaking. In: Journal of International Economics, Vol. 46, pp. 167–182.
15. Romer P.M. Increasing Returns and Long-Run Growth // Journal of Political Economy 94, 1986, p. 1002–1037.
16. Statistical Annex of European Economy, European Commission, 2007. – <http://www.ec.europa.eu>